

پیس بوون وهك دبارده به کی ده ورو به رو ژبانگه بی له پرو له ناکاو ، له نیوهی دووه می نهم سه ده به وه ، سه رنجی خه لکی بو لای خوئی راکیتشاره . نه وی راست بی له و روژه وه مروّف له سه ر رووی زه وی به پیس بوونیش هر هه بووه ، چونکه پیس بوون به پله ی به که م کاری مروّفه . جاران راده و سنوریکه هه بوو به لام دوای نه وه ی پیشه سازی پشت نه ستور به بالاده ستی زانستو ته کنه لوجی لوتکه ی چالاکی به پیشه به کانی گرتسه ده ست ، مروّف و بستوبه تی به هۆبه وه ده ستی به سه ر ژبانگه دا پروا و نه گه ر مروّفایه تی به پین و قدومی پیشه سازی دلخوش بووین که ده بیتته مایه ی خیر و خوشی به کی پین وینه ، نه وا نه ونده ی نه کیتشا که روو به رووی شتیک بوو که چاوه رپیی نه ده کرد و پیشه سازی به هۆی کورت بینی نه وانه وه که سه ر به رشتی بان ده کردو به هۆی ناله باری نه خشه سازی به وه رووه ناشیرینه که ی خوئی ده رخت و پیس بوون بوو به روّله ی پیشه سازی و ترسناکترین گیروگرفتی ژبانگه و ده ورو به ر . بگره بوو به گیروگرفتی سه رده م که وای لئ هاتوه ئه و کار به ده ست و لیکۆله ره وانه ی ناره حه ت کرده وه که هه ولی دۆزینه وه ی ریگا ئه دن بو رزگار کردنی مروّفایه تی له مه ترسی نهم کیتسه نیمچه شاراوه به . لیره وه هه ول ئه دن کسه هۆبه کانی پیس بوون و دبارده کانی و مه ترسی به کانی و روّلی نه خشه سازی له زالبوون به سه ر نهم گرفته دا بزاین له پیناوی زامن کردنی ژبانگه به کی پاك و خاوپین دا . لیره دا ده بر سین : پیس بوون چی به ؟ پیس بوون فری دانی پاشماوه و پیسی به به جوړیک که جوانی و پاکي ژبانگه تیک بدات . پیس بوون له روانگه ی زانستی نوئی وه روودانی گوران و تیک چونو که له بهر که وتنه نیو سیسته می ئیکۆلوجی Ecosystem . به راده به که کاربگه ربی نهم سیسته مه په ک بخات و وای لئ بکات که نه توانی بو رزگار بوون له پیس و پۆخلی به سه ریگای سروشتی ، ده وری سروشتی خوئی بگپیری و ، نهم که له بهر هه ش یاخود نهم گورانه کاتیک روو نه دات که پیس و پۆخلی به راده به که فری بدری که نه توانری به ریگای سروشتی له ناوبری . بو نمونه روباریک ده توانن نه و پیسایه بشاریته وه که ۵۰ هزار کهس فری نه دات به لام که نه و ژماره به بوو به ۱۰۰ هزار کهس نه وا ئه و پیسایه بازنه ئیکۆلوجی به که ی ناو The Ecological Cycle تفرو توناده کات و فه واره ی نهم پیسایه بتر ده بیو زیان له دبارده کانی

گیروگرفتی
پیس بوون
ژبانگه

رۆشنی و ده ی گپیره

ژيان ددها له روباره كهداو نه بېتته مایه ی نه وهی
 روباره كه بايه خي جارانی نه مینتی . نه وهی له
 روباره كاندا روو ددها له نيو هه واو له سر زه ویشدا
 روو ددهات چمکی پيسو پوخل بوون نه وهنده فراوان
 بووه تا نه و راده بهی كه پتر بوونی قاروقیزه و قیره قیر
 له ژيانی روژانه ماندا بووه به جورتك له جوړه كانی
 پيس بوونی ژيانگه . بويه ده توانين به ودرتر بدوین و
 بلتین پيسو پوخل بوون :

« هه موو كار كرده به كه يا خود مادده به كه كه له
 جياتی چا كرددنی ژيانگه و ده ورو بهر ده بېتته مایه ی
 تيك دان و شتواندنې » .

لیره دا ده پرسین سیسته می نیکولوچی ژيانگه
 چی به ؟ خوی مه زن کاتيك زه وی و گیان له بهرانی
 دروست كرده سیسته میکی وردی نیکولوچی بو
 داناون بو نه وهی ده سته بهری بوونی ژيان و
 به رده و ام بوونی بیچ له سر زه وی . نه م سیسته مه ش
 بریتی به له بوونی ده و ره به کی سنور بو کیشراو
 به رامه ریبه کی وردو ريك و پيك و به كخستنیکي كامل
 كه له كاری بنیاتان (به ره م هیتان) و كاری له
 ناوردن (به كار هیتان) دا خوئی ده نوینتی . به پوهندی
 نیوان به ره م هیتنرو به كار هیتنر (المستهلك) له
 سیسته می نیکولوچی دا . به زنجیره ی خوراك
 Food chain دهرده بودری . به م جوړه ژيان
 به بیچ و هستان له سر زه وی به ره ویش ده چی .

نه و شتانه ش كه دهنه مایه ی پيس بوونی ژيانگه
 ده كرتین به چند به شتیکه وه :

گاز ، كه له دو كه لكیشی كارگه و زوپاو گه رماو
 نه گروسی نوتوموبیل دیته دهری و كه له نه جمامی
 سوناندنې په یدا ده بیچ .

يا خود شله له كیمیا به كاندا كه كارگه كان فری
 ددهنه نيو زیرابه كان دگهل دهرمانی گه زنده كوژو
 هی تر .

يا خود رهق كه نه ویش هه ر پاشماوه ی كارگه كان و
 كه ره سه ی خوی كشتو كالیش ده گرتنه وه .

پيس بوون گروگرفتیکی جیهانی به

نايا پيس بوون گروگرفتیکی ناوچه پيسه يا خود
 گروگرفتیکی جیهانی به ؟ هه رچه نده پيس بوون

واده ريكه وی كه گروگرفتیکی ناوچه به نه وا له
 سنوره ده په رتته وه و ده بیچ به گروگرفتیکی جیهانی ،
 چونكه راده و سنوری بوئی به . نه و هویانه ی دهنه
 مایه ی په یدا بوونی پيس بوون زورن و له پيشه وه بیان
 نه مانن :

۱ - نادمیزاد دوست گه ری (پيس بوون) ه :

نه گه ر مرؤف توانیبتی وا له ژيانگه بكات كه
 له گهل بوون و پتر بوونی دا گونجاو بیتتو كار له به كتری
 بكهن ، نه وا له لایه کی تره وه به بیچ نه خسه و
 به ناریك و پیتکی سود وه رگرتن له داهاته كانی ژيانگه
 دوژمنیکی سر سه ختی بوخوئی دزوست كردد .
 پتر بوونی ژماره ی خه لك و زیاد بوونی به رده و ام و
 بی پسانه وهی (نیسته هلاك) گرتن ترینی هویه كانی
 نالوز كرددنی گروگرفتی پيس بوون . دوكتور
 بؤل نه رلیك Paul Ehrlick ده لیج : سنی
 شت ناستی پيس بوونی ژيانگه ده ست نیشان ده كهن .
 قهواره ی دانیشنوان ، راده ی (نیسته هلاك) ی تاكه
 كه سان ، كاری ژيانگه یانه ی هه موو به كه به کی
 به ره مه پینه رانه .

۲ - فراوان بوونی پيشه سازی یانه :

دامه زراندنی كارگه و فابریقه و پيشه سازی به
 راده به کی فراوان و به كار هیتانی به ره مه جوړه جوړه
 پيشه سازی به كان وهك مادده ی كیمیا بی نه وهنده ی تر
 بووه هوی پيس بوونی ژيانگه .

۳ - به خرابی به كار هیتانی داهاته كانی ژيانگه :

به خرابی به كار هیتانی داهاته كان ده بېتته مایه ی
 پيس بوونیکي زور بو نمونه به خرابی به كار هیتانی
 گل و خوئی ده بېتته هوی داروخانو رووتانه وهی زه وی و
 به خرابی به كار هیتانی روهك ده بېتته هوی تيك چونی
 به رابه سیسته می نیکولوچی هه وا چونكه
 دهره هیتان نوكسجین دروست ده كهن .

۴ - ددوبونه وهی پله ی گه رما :

Thermal Inversion
 مه به ست له وه به كه تاوه كو له روو بهری دهریا
 به رزتر بینه وه گه رما پتر بیج واته پله ی گه رما
 به رزتر بیتته وه ، نه مه ش ده بېتته مایه ی كو كرددنه وهی
 شتی پيس ، به تایبه تی نه گه ر ناوچه كه كارگه و فابریقه و
 پيشه سازی تیدا بیچ .

نه مه ش له وهرزی زستاندا رووده ات و شه و
 چینتیکی هه وا ی نريك زه وی سارد ده بېتته وه و له چینتی

دېاردېدې كاني تری ژبانی و ده توانېن شتیوه هو په كانی
پیس بوونی ئاو بکین به چوار جۆرو به شهوه :

۱ - پیس بوونی بناوانه كان :

مه به ست له پیس بوونی بساوانی روبرو
ده ریاچه كانه به مادده ی کیمیایی و له ریتگی به کارهیتانی
دهرمانی گه زنده کوژو پهینی کیمیایی له بهرهمی
کشتو کالداو . به شیک له مادده کیمیاییانه ده چیته
نیو ئاوه رۆو دهریاچه كانه وه .

۲ - پیس بوونی دهارو ئوقیانووسه كان :

به هوی فری دانی کهره سهی ئورگانیک و
ناؤرگانیک وه كه جیوه و زرنیخ و نیکل و مس و ههروه ها
رؤن و پیتروؤل له سر رۆخی دهریاکان هم پیس بوونه
دروست ده بی .

۳ - پیس بوونی گهرمایي : Thermal Pollution

به هوی ریشنی ئاوی زورگرم و کولاهوه له
لیتگه كانی وزه ی ناله کتریک و کارگه كانه وه بو نیسو
ئاوی روبره كان هم پیس بوونه پهیدا ده بی .

۴ - پیس بوونی هایدرولابوآؤی : Hydrobiological Pollution

به هوی فری دانی هندی شتی زیاده وه دروست
ده بی و هم شته زیادانه ده بنه مایه ی دروست بوونی
نایتروجین و فوسفور و کاربۆن و نه مانه ش جوره
نه باتیک دروست ده کهن ئوکسجین له ئاودا هه لده مزی .

۳ - پیس بوونی زهوی :

پیش کهنی ته کنه لوجی و نه وه ول و کوشه ی
که له پیناوی پترکردنی خوراکدا ده دری واپتویست
نه کهن که جوره کهره سه و پهینی کیمیایی
به کارهیتری و نه مه ش کیتگه و مه زراکان پیس ده کهن .
هم پیس بوونه ش جوانی ژیانگه ده شوینی و کار ده کاته

Terrestrial Pollution

سر ژبانی خه لکی و نه بیسته مایه ی بلاو بو نه وه ی
نه خۆشی ترسناک .

سهرچاوه كان :

۱ - الدكتور زين الدين عبود عبدالمقصود (ابحاث
في مشاكل البيئة) .

۲ - ندوة تلوث البيئة في الوطن العربي (بغداد
۱۷-۲۱ ايلول ۱۹۶۸)

سهر و تریش هه وای گهرمتر دروست ده بی ، نه و کاته
دو کله ی کارگه و فابریقه كان سارد ده بنه وه و ناتوانی
به رزبینه وه به خویان و پیساییه کانیانه وه وه كه تمومز
کولده بنه وه ، نه مه سالی ۱۹۵۲ ، ۱۹۶۳ ، ۱۹۷۵ له
له نده روبرویدا .

شیتوه كانی پیس بوون :

ده توانین جۆره كانی پیس بوون بکین به سی
به شی سهره کی به ره ، پیس بوونی هه و ، پیس بوونی
ئاو ، پیس بوونی زهوی .

یه که م : پیس بوونی هه و :

هه و هه رزاترین و گرانبه هاترین کهره سهی
ژیانگه یه . جارئ هچ گیان له به ریک به تاییه نی
ئاده میزاد ناتوانی یه که سات به بی هه و بزی . که چی
ده توانی چنه رۆژیک به بی ئاو و چنه ده هفته یه که
به بی خوراک بزی . جگه له مه ش ناتوانی
پیس بوونی هه و بخریته ژیرکوتر و له وه و مرۆف
ده توانی نه و جۆره ی ئاو که ده بنوشی و نه و خوراکه ی
که ده بیخوات دیارو ده ست نیشان بکات به لام ناتوانی
جوری نه و هه وایه ده ست نیشان بکات که
هه لی ده مزی .

نه گهر پیس بوونی هه و له و رۆزه وه هه بو بی که
مرۆف ناگری ناسیوه واته له ۵ هه زار سبال
له مه و به ره وه ، نه و تا نه و رۆزه ی مرۆف له شاره كاندا
جیتگر بو وه پیشه سازی ناسیوه ، پیس بوون شتیکی
راده و سنور بۆ کیشراو بو وه . ئیتر له و رۆزه وه خه لک
هه ستیان به پیس بوونی هه و کرده کاتیک که چاویان
پرووه له ئار ، یا خود هه وایان هه لمزیه ده ستیان
به کوکه کۆک کرده و تووشی نه خۆشی ده کهن .
نه و راست بی پیس بوون هه ر له زیاده و
له زور شوین تاراده یه که به ری تیشکی خوراکه ی
بۆ نمونه له شاری نیویورک پیسی به ری که ۱/۲ ی
تیشکی خورده گری و له شاری شیکاگو نه م راده یه
ده کاته ۴۰٪ . نه و شتانه ش که هه وای پیس ده کهن
نه مانه ن : دووه ئوکسیدی کاربۆن . دووه ئوکسیدی
گۆگرد . ئوکسیدی نایتروجین و پار تیکله كان .

دووه م : پیس بوونی ئاو : Water Pollution

پیس بوونی ئاو ترسناکترین گروگرفتی ژیانگه یه
که هه ره شه له ژبانی مرۆف ده کات و کارده کاته سر